

เรื่อง

เหลี่ยมหลังแลหน้า: ยี่สิบปีเศรษฐกิจสังคมไทย

กลุ่มที่ 1

การเปลี่ยนแปลงของคนไทยและสภาพแวดล้อม

1.1 การเปลี่ยนแปลงของคนไทย

โอกาสสุดท้ายของประเทศไทย:

6 ปีทองของการสร้างรากฐานการพัฒนาคนให้ก้าวไกลอย่างยั่งยืน

*Thailand's Last Opportunity: Six Golden Years for Sustained
Human Resources Development*

โดย

นางสุวรรณีย์ คำมั่น และ นางสุจิตราภรณ์ นาคะลักษณะ

สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ร่วมจัดโดย

มูลนิธิชัยพัฒนา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

และ

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	5
สถานการณ์ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อคนไทย	5
ประเด็นท้าทายการพัฒนาในอนาคต	15
ทิศทางการพัฒนาคนไทยในอนาคต	16
บทสรุป	18
บรรณานุกรม.....	19

สารบัญตารางและแผนภูมิ

	หน้า
ตารางที่ 1 ประมาณการประชากร จำแนกตามกลุ่มอายุทั่วราชอาณาจักร : ข้อสมมติ ภาวะเจริญพันธุ์ระดับปานกลาง.....	8
ตารางที่ 2 ปีพุทธศักราชที่สัดส่วนของประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปต่อประชากรทั้งหมดเท่ากับ ร้อยละ 7 และร้อยละ 14 ในประเทศต่างๆ.....	10
ตารางที่ 3 การคาดประมาณแรงงานแยกตามระดับการศึกษา.....	14
แผนภูมิที่ 1 : ปริมาณประชากรทั่วราชอาณาจักรปี 2533 2543 2553 และ 2558	8

โอกาสสุดท้ายของประเทศไทย : 6 ปีทองของการพัฒนาคนไทยให้ก้าวไกลอย่างยั่งยืน

นางสุวรรณีย์ คำมั่น และ
นางสุจิตราภรณ์ นาคะลักษณ

บทนำ

การพัฒนาประเทศบรรลุผลเจริญก้าวหน้ามาอย่างต่อเนื่อง เศรษฐกิจขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพ และมั่นคงมากขึ้น ขณะที่การพัฒนาสังคมมีทั้งที่ประสบผลสำเร็จและเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นมามากมาย ขณะเดียวกัน ประเทศไทยต้องเผชิญกับแรงกดดันที่มาจากภายนอกประเทศในทุกด้าน ซึ่งสร้างทั้งผลกระทบทางบวกและลบ ดังนั้น การจะก้าวต่อไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนจำเป็นต้องพิจารณาจุดอ่อน จุดแข็งที่มีอยู่ รวมถึงโอกาสที่เอื้ออำนวยและภัยคุกคามที่คาดว่าจะต้องเผชิญด้วย

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยหลายทศวรรษที่ผ่านมาเกิดจากปัจจัยสำคัญหลายประการทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในอดีตที่ผ่านมา ประเทศไทยมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เหลือเฟือและแรงงานค่าจ้างต่ำจำนวนมาก แต่ปัจจุบัน สถานการณ์ได้เปลี่ยนไป ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยถอยลงอย่างต่อเนื่อง บางอย่างเสื่อมโทรม พื้นฟูกลับคืนมาไม่ได้และสร้างมลภาวะเป็นพิษแก่คนในประเทศ อีกด้วย ขณะที่แรงงานราคาถูกมีแนวโน้มลดลง ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมีผลทำให้กระบวนการผลิตปรับเปลี่ยนรูปแบบและความต้องการกำลังแรงงานไป โดยมีการเน้นแรงงานที่มีทักษะฝีมือมากขึ้น ตามลำดับ ขณะที่ประเทศต่างๆ มีการแข่งขันกันสูงขึ้นและพยายามยกระดับประเทศไปสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge based Society) ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทุนมนุษย์ที่มีความรู้ความสามารถเอื้ออำนวยให้เข้าสู่สถานะดังกล่าวได้

สถานการณ์ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อคนไทย

① สถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของโลก (Global Trend) มีประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

1. ประชากรทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นจาก 6.1 พันล้านคนในปี 2543 เป็น 7.8 พันล้านคนในปี 2568 โดยร้อยละ 95 เพิ่มขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนา อัตราเจริญพันธุ์รวมของหญิง 1 คน เป็นอัตราต่ำกว่า

ระดับทดแทน อัตราการตายต่ำ มนุษย์จะมีอายุยืนยาวขึ้น ส่งผลให้ประชากรวัยเด็กมีแนวโน้ม ลดลง และมีผู้สูงอายุมากขึ้น

2. กระแสความเจริญของโลกยุคโลกาภิวัตน์ เกือบทุกประเทศในโลกมีความเป็นเมืองมากขึ้น โดยคาดว่า ในปี 2568 ประชากรเกือบร้อยละ 60 จะอาศัยอยู่ในเมือง ภาวะความเป็นเมืองจะเพิ่มสูงขึ้น (Hyper-urbanization) ด้วยปัจจัยสนับสนุนจากความก้าวหน้าของระบบโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งการย้ายถิ่นแบบไร้พรมแดน ซึ่งมีผลต่อการบริหารจัดการด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคน

3. ภัยคุกคามต่อคุณภาพและความมั่นคงของมนุษย์จะมีความหลากหลายมากขึ้น อาทิ

* ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่แพร่กระจายอย่างกว้างขวางและรวดเร็วเป็นโอกาสที่จะพัฒนาคุณภาพมนุษย์ได้หลากหลายวิธีการ เช่น เครือข่าย Internet การใช้ Edutainment software program ฯลฯ แต่ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีเหล่านั้นทั้งความรู้/ทักษะพื้นฐานในการใช้อุปกรณ์ทางเทคโนโลยีและการเข้าถึงแหล่งข้อมูล รวมทั้งทุนในการจัดหาอุปกรณ์สนับสนุนต่างๆ แต่จากสภาพความเป็นจริงประการหนึ่งในสังคมโลกคือการคงอยู่ของความเหลื่อมล้ำของโอกาสในการที่จะเข้าถึงสารสนเทศและความรู้ ซึ่งมีแนวคิดของคนกลุ่มหนึ่งเห็นว่า พัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศยังเป็นการเพิ่มความเหลื่อมล้ำดังกล่าว (Digital Divide) โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำทางทักษะ (Literacy Divide) ซึ่งโอกาสที่จะก้าวเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge based Society) ย่อมเป็นไปได้ยาก รวมทั้งมีแนวโน้มที่จะตกขบวนของการพัฒนาได้

* ปัญหาภาวะสุขภาพเกิดจากสาเหตุใหม่ๆ มีการแพร่ระบาดของเชื้อโรคที่มีรหัสพันธุกรรมแปลกใหม่มากขึ้น เช่น โรคซาร์ส ไข้หวัดนก ฯลฯ ขณะที่ HIV/AIDS ยังเป็นปัญหาใหญ่ในหลายประเทศ ซึ่งโรคเหล่านี้ยากต่อการประมาณสถานการณ์ องค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหายังไม่เพียงพอและทันการณ์ แต่ก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรงทั้งต่อปัจเจกและสังคม โดยเป็นตัวบั่นทอนกำลังคนที่สำคัญ

* ภัยจากการก่อการร้ายมีแนวโน้มขยายรูปแบบและขอบเขตมากขึ้น กระทบต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประเทศต่างๆ และประเด็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเมื่อจอร์จ บุชรับตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาเป็นสมัยที่ 2 จะมียุทธศาสตร์จัดการกับการก่อการร้ายด้วยวิธีการที่เด็ดขาดรุนแรงยิ่งขึ้น รวมทั้งมีนโยบายกดดันให้ประเทศคู่ค้าต่างๆ ต้องให้ความร่วมมือในการจัดการก่อการร้ายทุกวิถีทางด้วย ส่งผลให้ประชากรทั่วโลกต้องตกอยู่ในภาวะความเสียหายมากขึ้น

* แนวโน้มการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะประเด็นของน้ำ ป่าและอากาศ จะมีผลต่อคุณภาพชีวิตของประชากรทั่วโลกและสร้างความขัดแย้งระหว่างประเทศต่างๆ มากขึ้น

4. การแข่งขันทางเศรษฐกิจจะระหว่างประเทศเป็นไปอย่างรุนแรงโดยใช้กติกาสากลสร้างความได้เปรียบในแต่ละกลุ่มประเทศสมาชิก โดยประเทศจีนยังมีแนวโน้มการเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วและ

เป็นคู่แข่งที่ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญต่อไป ประกอบกับประเทศต่างๆ หันมาพัฒนาเพื่อเข้าสู่สังคม เศรษฐกิจฐานความรู้มากขึ้นเพราะข้อจำกัดทางด้านทรัพยากร ประเทศไทยจึงต้องปรับตัวทั้งในเชิง กระบวนการผลิตที่ต้องเลือกสินค้าและบริการที่มีความได้เปรียบ รวมทั้งใช้ทุนทางวัฒนธรรมและ ทุน ทางสังคมเข้ามาเสริมทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

② สถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของประเทศไทย

การพิจารณาสถานการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคนไทยได้ใช้การเปลี่ยนแปลง ทางด้านประชากรเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพิจารณา เพราะการเปลี่ยนแปลงของประชากรมีผลต่อทั้ง ปริมาณและคุณภาพของคน รวมทั้งส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศด้วยว่า จะต้องมีการลงทุนในการพัฒนาทุนมนุษย์ในเรื่องใด อย่างไร ให้เกิดความคุ้มค่าและทันต่อสถานการณ์ โดยที่แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านประชากรจะครอบคลุมทั้งในเรื่องของโครงสร้าง ขนาดของประชากร รูปแบบครอบครัว และคุณภาพของประชากรทั้งในมิติของสุขภาพ ความรู้ความสามารถ ทักษะฝีมือและ การมีงานทำ ชีวิตความเป็นอยู่ รวมไปถึงค่านิยม จริยธรรมและพฤติกรรมของคนในสังคม เนื่องจาก ประเด็นเหล่านี้จะมีผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะของคนไทยในอนาคต โดยมีสาระสำคัญๆ ดังนี้

1. โครงสร้างประชากรเปลี่ยนไปและมีแนวโน้มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ความสำเร็จของ นโยบายวางแผนประชากรในช่วง 30 กว่าปีที่ผ่านมา ทำให้อัตราเจริญพันธุ์ลดลงจาก 6.3 คนในช่วงปี 2507 – 2508 เป็น 1.82 คนในปี 2543 - 2548 ประชากรเพิ่มขึ้นในอัตราที่ช้าลง คนไทยมีอายุยืนยาว มากขึ้น อายุคาดหมายเฉลี่ยสูงขึ้นสำหรับผู้หญิงเป็น 74.9 ปี และผู้ชาย 69.9 ปี เนื่องจากผลสำเร็จของการ พัฒนาสาธารณสุขที่สามารถลดการตายของมารดาและทารกลง การส่งเสริมสุขภาพและการ รักษาพยาบาลที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดีขึ้น ซึ่งส่งผลให้โครงสร้างประชากรไทยในปัจจุบันแตกต่างไปจากใน อดีตค่อนข้างมาก กล่าวคือ

- ประชากรวัยเด็ก (0-14 ปี) มีสัดส่วนลดลงอย่างรวดเร็วจากร้อยละ 40.0 ในปี 2523 เป็นร้อยละ 24.3 ในปี 2543 และคาดว่าจะในปี 2558 เป็นร้อยละ 20.2
- ประชากรวัยแรงงาน (15-59 ปี) มีสัดส่วนที่สูงอยู่ เนื่องจากประชากรในกลุ่มนี้เป็นประชากรที่เกิดในช่วงที่มีอัตราเจริญพันธุ์ที่สูง โดยในปี 2543 มีร้อยละ 66.3 คาดว่ายังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นร้อยละ 66.5 ในปี 2549 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 67.1 ในปี 2553 ก่อนจะลดลงเป็นร้อยละ 66.0 ในปี 2558 (ตาราง ที่ 1) จากนั้นจะลดลงไป เรื่อย ๆ ในช่วงเวลา 20 ปีข้างหน้า
- ประชากรวัยสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) มีสัดส่วนสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 9.5 ในปี 2543 และ คาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 10.4 ในปี 2549 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 11.7 ในปี 2553

ตารางที่ 1 ประมาณการประชากร จำแนกตามกลุ่มอายุที่ราชอาณาจักร : ข้อสมมติภาวะเจริญพันธุ์ระดับปานกลาง

ปี	ประชากร/ ประมาณการ	0-14 ปี	%	15-59 ปี	%	60+	%
2523	46,718	18,693	40.01	25,498	54.58	2,527	5.41
2533	55,839	17,062	30.56	34,743	62.22	4,034	7.22
2543	62,236	15,344	24.65	41,025	65.92	5,867	9.43
2553	67,041	14,245	21.25	44,954	67.05	7,842	11.70
2558	69,060	13,920	20.16	45,581	66.00	9,559	13.84

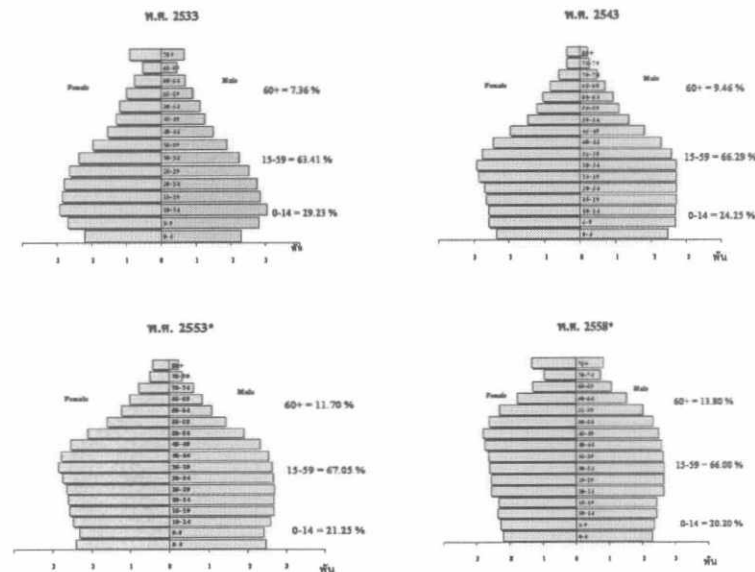
ที่มา: 1) ปี 2523 และ 2528 การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2523-2558

2) ปี 2523 และ 2538 การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2533-2563

3) ปี 2543 -2568 การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2543-2568

สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนภูมิที่ 1 : ปริมาณประชากรที่ราชอาณาจักรปี 2533 2543 2553 และ 2558

หมายเหตุ : * ข้อสมมติภาวะเจริญพันธุ์ระดับปานกลาง

ที่มา : สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2533 และ พ.ศ. 2543

การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2543-2568

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว มีนัยสำคัญ 2 ประการ ได้แก่

1) ประเทศไทยอยู่ในช่วงปันผลทางประชากรตั้งแต่ปัจจุบันจนถึงปี 2552

โดยหลักการของเศรษฐศาสตร์ ช่วงที่สัดส่วนประชากรวัยแรงงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเมื่อเทียบกับประชากรในวัยพึ่งพิง (กลุ่มเด็กและผู้สูงอายุ) จะเรียกช่วงเวลานั้นว่าเป็น *ช่วงการปันผลทางประชากร (Demographic Dividend)* และเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่จะใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ซึ่งถ้าพิจารณาสัดส่วนประชากรวัยแรงงานของประเทศจะพบว่า ไทยอยู่ในช่วงปันผลประชากรไปจนถึงปี 2552 หรือเหลือเวลาอีกเพียง 6 ปีเท่านั้นที่ต้องรีบพัฒนาและใช้ประโยชน์จากช่วงปีทองดังกล่าว เนื่องจากเป็นช่วงที่ประเทศไทยสามารถเร่งพัฒนาเพื่อสะสมความมั่งคั่งให้ประเทศ แต่หลังจากปี 2552 เป็นต้นไป แนวโน้มการพัฒนาจะลดน้อยถอยลง ถ้าไม่มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาด้านประชากรที่ดีพอ ด้วยเหตุผลเพราะ 1) คนวัยแรงงานมีสัดส่วนลดลง ทำให้กำลังการผลิตของประเทศลดลงด้วย 2) อัตราพึ่งพิงสูงขึ้น เพราะประชากรวัยแรงงานต้องรับภาระเพิ่มขึ้นในการดูแลผู้สูงอายุซึ่งมีสัดส่วนสูงขึ้น

ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในกลุ่มประเทศ อาเซียน 10 ประเทศ (บรูไน กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ลาว เวียดนาม พม่า สิงคโปร์และไทย) พบว่า ถึงแม้ประเทศเหล่านี้จะมีขนาดประชากรที่แตกต่างกันอย่างมาก แต่ทุกประเทศล้วนอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทั้งสิ้น และเป็นช่วงที่แนวโน้มการขยายตัวของประชากรช้าลงเพราะอัตราเจริญพันธุ์ลดลง โดยสามารถจำแนกกลุ่มประเทศอาเซียนออกเป็น 3 กลุ่มตามระยะเวลาของช่วงปันผลประชากร คือ

* กลุ่มประเทศที่มีช่วงเวลาดำเนินการปันผลทางประชากรเหลือน้อยที่สุด (ประมาณ 10 – 11 ปี) ได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ ไทยและเวียดนาม ซึ่งมีโอกาสได้ประโยชน์จนถึงปี 2558

* กลุ่มประเทศที่มีช่วงเวลาดำเนินการปันผลทางประชากรเหลือปานกลาง ประมาณ 3 ทศวรรษ ได้แก่ ประเทศบรูไน มาเลเซีย อินโดนีเซีย และพม่า

* กลุ่มประเทศที่มีช่วงเวลาดำเนินการปันผลทางประชากรเหลือมากที่สุด ประมาณ 4-5 ทศวรรษ ได้แก่ ประเทศฟิลิปปินส์ กัมพูชาและลาว

ภายใต้สถานะของประเทศไทย จะเห็นว่า มีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบทางด้านประชากรน้อยมากเมื่อเทียบกับกลุ่มประเทศอาเซียน เพราะไม่เพียงแต่ระยะเวลาของการได้รับประโยชน์จากช่วงปันผลทางประชากรมีน้อยแล้ว พื้นฐานความรู้ความสามารถและผลิตภาพแรงงานของไทยยังต่ำกว่าประเทศสิงคโปร์อีกด้วย (ข้อมูลของ IMD จัดลำดับความสามารถในการแข่งขันให้สิงคโปร์อยู่ในลำดับที่ 4 แต่ไทยอยู่ในลำดับที่ 30 จาก 60 ประเทศทั่วโลก) ขณะที่เวียดนามมีแนวโน้มที่ดีขึ้นในการพัฒนาคุณภาพประชากร

2) ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในอัตราที่เร็วมาก ความเร็วของการเพิ่มประชากรสูงอายุพิจารณาได้จากแนวโน้มของอัตราเพิ่มประชากรสูงอายุเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราเพิ่มประชากรทั้งหมด หรือพิจารณาจากจำนวนปีที่ใช้ในการเพิ่มสัดส่วนประชากรอายุ 65 ปีและมากกว่า ร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 14 (นิยามขององค์การสหประชาชาติ) ข้อมูลในตารางที่ 2 ซึ่งเปรียบเทียบจำนวนปีที่ประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาบางประเทศจะใช้ในการเพิ่มสัดส่วนประชากรกลุ่มดังกล่าว พบว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้สูงอายุ 6 ล้านคนซึ่งประมาณว่าจะเพิ่มเป็น 10.8 ล้านคนในปี 2563 นับว่าอัตราการเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุที่เร็วมาก (ประมาณ 22 ปี) ซึ่งส่งผลให้มีเวลาในการเตรียมความพร้อมคนและระบบได้ในระยะเวลาสั้นกว่ามาก จึงจำเป็นต้องวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์ให้ดีในการเตรียมหนุ่มสาววันนี้ให้เป็นคนสูงวัยที่มีคุณภาพ (Active Ageing) มีความรู้ความสามารถ และมีความ มั่นคงในอนาคต

ตารางที่ 2 ปีพุทธศักราชที่สัดส่วนของประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปต่อประชากรทั้งหมดเท่ากับร้อยละ 7 และร้อยละ 14 ในประเทศต่าง ๆ

	ร้อยละ 7	ร้อยละ 14	จำนวนปีที่ใช้
กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว			
- ฝรั่งเศส	2408	2523	115
- สวีเดน	2429	2514	85
- สหรัฐอเมริกา	2484	2556	72
- อิตาลี	2467	2530	63
- ญี่ปุ่น	2512	2537	26
กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา			
- เกาหลี	2543	2563	20
- สิงคโปร์	2543	2560	17
- ไทย	2553	2573	20
- จีน (ไม่รวมฮ่องกง)	2545	2570	25

ที่มา: World Population Prospects, The 2002 Revision Volume I: Comprehensive Tables, United Nations.

การที่ประชากรวัยสูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น อาจส่งผลให้การเติบโตทางเศรษฐกิจชะลอตัวลง ดังเช่นที่เกิดขึ้นแล้วในประเทศญี่ปุ่นซึ่งขณะนี้อยู่ในสังคมผู้สูงอายุ ดังนั้น การเพิ่มผลิตภาพแรงงานในช่วงที่ประชากรวัยแรงงานมีสัดส่วนสูงจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อให้ประเทศสามารถเพิ่มผลิตภาพรวมและสร้างความมั่งคั่งให้มากที่สุดก่อนที่คนกลุ่มนี้จะมีสัดส่วนลดลงในอนาคต

ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงของประชากรจะมีผลต่อการออมในระดับบุคคล คือ เมื่อพิจารณาวงจรชีวิตของคนตั้งแต่การแต่งงาน แล้วมีบุตรจึงต้องออมเพื่อสนองตอบการบริโภคในอนาคตของบุตร อาทิ ออมเพื่อการศึกษาของบุตร เมื่อช่วงเวลาในการเลี้ยงดูบุตรผ่านไป เข้าสู่ช่วงที่บุตรอยู่ในวัยทำงาน ค่าใช้จ่ายของพ่อแม่จะลดลง การออมจะสูงขึ้นเพื่อไว้ใช้ในวัยหลังเกษียณ ทำให้การลงทุนในช่วงนี้มีสูงขึ้น เพราะมีการนำเงินออมไปลงทุนหาผลกำไร แต่เมื่อพ่อแม่เข้าสู่วัยสูงอายุ การออมจะลดลงเพราะต้องใช้จ่ายเพื่อการดูแลสุขภาพและการรักษาพยาบาล แต่ในความเป็นจริง การออมสุทธิของประเทศไทยทั้งในส่วน

ของภาคเอกชนและภาครัฐเมื่อเทียบสัดส่วนต่อ GDP ในปี 2543 เป็นร้อยละ 16.5 ลดลงเป็นร้อยละ 15.7 ในปี 2544 แล้วเพิ่มเป็นร้อยละ 16.6 ในปี 2545 การที่การออมครัวเรือนลดลงอย่างต่อเนื่องจากการมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเพิ่มขึ้นน้อยกว่ารายจ่าย ดังนั้น การออมของคนไทยในปัจจุบันที่น่าจะอยู่ในระดับสูง ก่อนสังคมจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุกลับไม่เป็นไปตามหลักการเพราะสภาพเศรษฐกิจในขณะนี้ไม่จูงใจให้เกิดการออม อันเป็นผลมาจากราคาน้ำมันที่ปรับตัวสูงขึ้น ปัญหาความมั่นคงภายใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และการเกิดวิกฤตการณ์โรคไข้หวัดนก จึงส่งผลให้การออมระดับบุคคลค่อนข้างต่ำ มีการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสูงขึ้น ทำให้การออมเพื่ออนาคตอาจไม่มากพอที่จะนำไปขยายการลงทุนได้เท่าที่ควร

2. ขนาดและรูปแบบของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไป พบว่า ขนาดของครอบครัวโดยเฉลี่ยลดลงอย่างต่อเนื่องจาก 4.4 คนต่อครัวเรือนในปี 2533 เป็น 3.5 คนในปี 2545 และรูปแบบครอบครัวมีหลายประเภท เช่น ครอบครัวในชนบทที่มีเฉพาะเด็กกับคนแก่เพราะคนวัยแรงงานไปทำงานต่างถิ่น ครอบครัวสตรีไร้คู่ต้องดูแลเด็กตามลำพัง ครอบครัวชั่วคราวอยู่ด้วยกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส สัดส่วนครัวเรือนคนเดียวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.9 ในปี 2539 เป็นร้อยละ 9.6 ในปี 2545 ซึ่งรูปแบบเหล่านี้มีผลทำให้ครอบครัวมีความเสี่ยงสูงและอาจล่มสลายได้ รวมทั้งสร้างปัญหาสังคมอื่นๆ ติดตามมา โดยเฉพาะในกลุ่มครอบครัวยากจน มีภาระพึ่งพิงสูง เช่น มีสมาชิกที่เป็นเด็กหรือผู้สูงอายุหรือคนพิการอยู่ในครอบครัวเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับจำนวนสมาชิกที่เป็นผู้หารายได้ จุนเจือครอบครัว ขณะเดียวกันในครอบครัวฐานะปานกลางขึ้นไปในเขตเมืองมีปัญหาพ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูก ทำให้เด็กขาดความอบอุ่นและหาทางออกของชีวิตอย่างผิดๆ เช่น ดิตยา เล่นเกมส์ มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร นำไปสู่ปัญหาการตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจและติดเชื้อเอชไอวี

3. คุณภาพของประชากรมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น แต่หลายเรื่องยังนำเป็นห่วง กล่าวคือ

3.1 มิติทางด้านสุขภาพ ประเทศไทยมีการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยของประชากรจนบรรลุเป้าหมายแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals : MDG) ในหลายเรื่องได้แก่ การตายของมารดาและทารก การตายจากโรคหัวใจ มาเลเรียและวัณโรค การเป็นโรคเอดส์ลดลงในกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ขณะเดียวกัน นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (30 บาทรักษาทุกโรค) มีส่วนทำให้ประชาชนเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาสุขภาพให้คนไทยมีภาวะสุขภาพที่ดียังเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอยู่ต่อไป เพราะองค์การอนามัยโลกชี้ให้เห็นว่า การมีประชากร ที่สุขภาพแข็งแรงจะมีผลโดยตรงต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศและการลดปัญหาความยากจน

ในกรณีของประเทศไทย การที่สัดส่วนของประชากรวัยเด็กลดลงเป็นลำดับ จะเป็นโอกาสในการพัฒนาสุขภาพเด็กให้แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจได้อย่างมีคุณภาพและทั่วถึงมากขึ้น แต่ต้องพึงระวังภัยคุกคามจากการมีประชากรผู้สูงอายุมากขึ้นด้วย เพราะผู้สูงอายุมีแนวโน้มภาวะเจ็บป่วยและทุพพลภาพที่ต้องใช้บริการจากสถานพยาบาลในระยะเวลาที่ยาวนานและใช้งบประมาณมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรวัยอื่นๆ จึงกระทบต่อการประกันสุขภาพที่ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลต่อหัวประชากรกลุ่มนี้ใน

สัดส่วนสูงขึ้น รวมไปถึงบริการรักษาพยาบาลตามนโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรคและบริการสวัสดิการสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุที่ยากจนและไม่มีผู้เลี้ยงดูประเภทต่างๆ ซึ่งอาจมีผลให้งบประมาณของประเทศขาดดุลได้ในระยะยาวและขาดงบประมาณลงทุนในการพัฒนาเรื่องอื่นๆ นอกจากนี้ ยังเป็นภาระกับประชากรในวัยแรงงานที่ต้องดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อเงินออมและการพัฒนาคุณภาพของแรงงานเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างกรณีของประเทศจีนที่ประชากร 1 คนต้องรับภาระดูแลลูก 2 คนและปู่ย่าตายาย 4 คน ดังนั้น จึงต้องเตรียมความพร้อมแก่ผู้ที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุให้มีสุขภาพที่ดีและต้องเตรียมระบบบริการสุขภาพเพื่อรองรับปัญหาดังกล่าวด้วย

นอกจากนี้ แนวโน้มปัญหาสุขภาพที่สำคัญๆ ยังมีอีกหลายประการ เช่น ภาวะเสี่ยงของวัยรุ่นจากการมีค่านิยมและพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมเป็นปัจจัยในการแพร่ระบาดของเอดส์ ภาวะโภชนาการเกิน การใช้อาหารเสริม ยาและบริการความงามโดยไม่รู้เท่าทัน ภาวะโรคติดเชื้อใหม่ๆ และโรคจากหัตถ์พันธุกรรม แนวโน้มการเกิดอุบัติเหตุจากการจราจรทางบก ขณะเดียวกัน จำเป็นต้องพิจารณาในเรื่องของการพัฒนาคุณภาพการให้บริการและกำลังคนด้านสาธารณสุขให้ได้มาตรฐานด้วย

3.2 มิติทางด้านความรู้ความสามารถ จุดอ่อนที่สำคัญของประเทศไทยคือ ระบบการศึกษายังไม่สามารถสร้างคนที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกได้ ถึงแม้การกระจายโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงจะมีแนวโน้มที่ดีขึ้นก็ตาม โดยอัตราส่วนนักเรียนต่อประชากรในกลุ่มอายุ 3 -21 ปี ในระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 65.1 เป็นร้อยละ 74.9 แต่จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยในกลุ่มอายุ 15 ปีขึ้นไปยังอยู่ที่ 7.8 ปีในปี 2546 และพบว่าในกลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือเป็นผู้หญิงประมาณร้อยละ 9.5 ขณะที่เป็นผู้ชายประมาณร้อยละ 6 นอกจากนี้ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในวิชาสำคัญๆ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ยังอยู่ในระดับที่ไม่ดีนัก ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามปฏิรูปการศึกษาในประเด็นสำคัญหลายเรื่อง อาทิ การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การปฏิรูปกระบวนการผลิตและพัฒนาครู การประเมินคุณภาพ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ การจัดค่ายวิทยาศาสตร์ เป็นต้น แต่การดำเนินงานดังกล่าวยังมีความล่าช้า ไม่ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง

ขณะเดียวกัน การผลิตและพัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะในการปฏิบัติงานได้จริงและตรงกับความต้องการของภาคการผลิตและการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศยังเป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องเร่งดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตกำลังคนระดับกลางที่ไทยมีความต้องการกำลังคนสายอาชีพถึงร้อยละ 60 แต่กลับมีคนนิยมเรียนสายอาชีพจะลดลง เพราะมีค่านิยมให้ความสำคัญกับปริญญาบัตรและมีทัศนคติทางลบกับนักเรียนอาชีพเพราะปัญหาทะเลาะวิวาท โดยอัตราการเรียนรู้ต่อในระดับอาชีวศึกษาลดลงจากร้อยละ 41.5 ในปี 2539 เป็นร้อยละ 32.9 ในปี 2546 ถ้ายังมีแนวโน้มเช่นนี้ก็จะเกิดปัญหาการขาดแคลนกำลังคนระดับกลางอย่างรุนแรง

นอกจากนี้ การเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ของไทยยังมีความเป็นไปได้ด้วยสาเหตุหลายประการ อาทิ การพัฒนาและผลิตกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพยัง

ไม่ประสบผลเท่าที่ควร มีการจัดสรรงบประมาณการวิจัยและพัฒนาเพียง ร้อยละ 0.26 ของ GDP (สหรัฐอเมริกา มีงบประมาณสำหรับการวิจัยและพัฒนาสูงถึงร้อยละ 4 GDP) และความสามารถในการเข้าถึงบริการสื่อสารสนเทศยังต่ำ มีจำนวนคอมพิวเตอร์คิดเป็น 1.48 เครื่องต่อประชากร 100 คนและครัวเรือนที่มีอินเทอร์เน็ตเท่ากับ 3.04 ต่อ 100 ครัวเรือน ซึ่งเป็นจุดอ่อนสำคัญของการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและมีโอกาสที่จะเกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมทางสังคมจากการเกิดช่องว่างทางความรู้ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ

สำหรับการยกระดับการศึกษาและทักษะฝีมือแรงงานที่มีอยู่โดยผ่านทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน การจัดโรงเรียนในโรงงาน และการออกพระราชบัญญัติการส่งเสริมและพัฒนาฝีมือแรงงาน นั้น แม้ว่าจำนวนแรงงานไทยที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35.6 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 38.4 ในปี 2546 ก็ตาม แต่ยังคงอยู่ในระดับที่น้อยมาก การที่พื้นฐานการศึกษาของแรงงานต่ำมีผลต่อผลิตภาพแรงงานและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศอย่างมาก นอกจากนั้นแรงงานผู้หญิงยังเป็นกลุ่มใหญ่ของแรงงานนอกระบบคือประมาณร้อยละ 78.6 และเป็นกลุ่มที่ขาดทักษะและฝีมือแรงงาน

ปัญหาการว่างงานได้คลี่คลายลง และคาดว่าภาวะการจ้างงานในอนาคตอยู่ในระดับดี เนื่องจากภาคอุตสาหกรรมและบริการเริ่มกลับมาเติบโตอีกครั้งเพราะรัฐบาลมีการกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจน โดยมีการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพในการแข่งขัน เช่น โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น ดิทรอยด์แห่งเอเชียเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์ ครัวของโลก เป็นต้น ขณะเดียวกัน มีการส่งเสริมให้แรงงานประกอบอาชีพอิสระหรือเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น เช่น โครงการเสริมสร้างผู้ประกอบการรายใหม่ การพัฒนาผู้ประกอบการโดยระบบบ่มเพาะธุรกิจ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาการว่างงานยังมีอยู่ในกลุ่มที่จบการศึกษาระดับสูงเพราะไม่สามารถหางานได้ตรงกับวุฒิที่จบมา เนื่องจากตลาดแรงงานมีความต้องการแรงงานกึ่งฝีมือและมีฝีมือมากขึ้น

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า ในอนาคต ประชากรร้อยละ 25 ยังคงมีการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา แม้ว่า แรงงานที่จบชั้นอุดมศึกษาจะเพิ่มขึ้นเป็นลำดับก็ตาม และเมื่อพิจารณาผลการศึกษาของ Asian Development Bank พบว่า ไทยอยู่ในกลุ่มประเทศรายได้ปานกลาง (middle – income) ซึ่งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนภาคเศรษฐกิจไปสู่การผลิตที่เน้นทักษะฝีมือแรงงานในระดับสูงขึ้น ดังนั้น แนวทางการพัฒนาคุณภาพคนจึงต้องมีการปรับปรุงให้อัตราการเรียนต่อในระดับมัธยมต้นและปลายเพิ่มสูงขึ้น เน้นหลักสูตรวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มากขึ้นทั้งประเภทพื้นฐานและประยุกต์ โดยเด็กที่เรียนในระบบโรงเรียนจะต้องมุ่งพัฒนาทักษะพื้นฐานและทักษะชีวิตที่จะใช้เป็นฐานในการทำงานเมื่อจบการศึกษาแล้ว รวมทั้งมีการเพิ่มงบประมาณรายจ่ายด้านการวิจัยและพัฒนา ตลอดจนส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตารางที่ 3 การคาดประมาณแรงงานแยกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	2546	2548	2553	2558	2563	2568
ไม่ได้รับการศึกษา	3.4	3.0	2.5	1.9	1.4	0.8
ต่ำกว่าประถมศึกษา	37.9	34.7	26.9	19.0	11.1	3.3
ประถมศึกษา	22.9	23.3	24.4	25.5	26.6	27.7
มัธยมศึกษาตอนต้น	13.3	13.8	15.2	16.6	17.9	19.3
มัธยมศึกษาตอนปลาย						
สามัญ	7.4	8.7	11.8	15.0	18.1	21.3
อาชีวศึกษา	3.3	3.4	3.7	4.0	4.3	4.6
อุดมศึกษา	12.0	12.9	15.5	18.0	20.5	23.0
อื่นๆ	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.00

ที่มา : เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2546 ยุทธศาสตร์การวิจัยเรื่องแรงงาน

อย่างไรก็ตาม การที่โครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้ประชากรวัยเด็กลดลงจะเป็นโอกาสอันดีในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพมากขึ้นทั้งในด้าน IQ, EQ, MQ และการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษาในระดับสูงให้กว้างขวางและหลากหลาย โดยเฉพาะในสาขาที่เป็นความต้องการของประเทศ รวมไปถึงการสร้างทักษะในการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ประชาชน เพื่อสร้างผลิตภาพของแรงงานในอนาคตให้สูงขึ้น ขณะเดียวกัน ต้องคำนึงการจัดการศึกษาทางเลือกและกระบวนการเรียนรู้โดยใช้สื่อสารสนเทศเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชากรผู้สูงอายุด้วย

ขณะเดียวกัน การยกระดับทักษะแรงงานในอนาคตให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการ เป็นเรื่องที่มีความจำเป็นเร่งด่วน โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากช่วงบั้นผลทางประชากร 6 ปีต่อไปนี้จนถึงปี 2552 ด้วยการพัฒนาทักษะฝีมือตามสาขาวิชาชีพโดยเน้นไปที่สมรรถนะ (Competency) เป็นหลักควบคู่กับความรู้ที่จำเป็น เช่น การบริหารจัดการ ภาษาต่างประเทศ ฯลฯ เสริมแก้กำลังแรงงานที่มีอยู่ 35.27 ล้านคนและในอนาคตที่มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นจนถึงปี 2552

3.4 มิติทางด้านชีวิตความเป็นอยู่ ข้อมูลจากดัชนีความอยู่ดีมีสุขของคนไทยที่จัดทำโดย สศช.สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยอยู่ดีมีสุขเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 69.1 ในปี 2544 มาเป็นร้อยละ 76.8 ในปี 2546 และระดับความสำเร็จของการพัฒนาความอยู่ดีมีสุขได้เปลี่ยนจากระดับ 2 ซึ่งต้องปรับปรุงมาเป็นระดับ 3 ซึ่งเป็นระดับดี อย่างไรก็ตาม ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยยังมีประเด็นปัญหาในหลายเรื่อง ที่กระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อาทิ

1) ความเป็นเมืองมีแนวโน้มสูงขึ้นและกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ความเป็นเมืองจะขยายตัว โครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่ในปัจจุบันอาจไม่เพียงพอกับขนาดของประชากรที่ย้ายถิ่นเข้ามาเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาความแออัดภายในเมือง มลพิษทั้งทางน้ำและอากาศ และปัญหาจราจร ส่งผลให้สภาพแวดล้อมภายในเมืองเสื่อมโทรม ประกอบกับการใช้ชีวิตประจำวันด้วยความเร่งรีบของคนในสังคม

เมือง ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในเมืองมีแนวโน้มเลวร้ายลง และการที่ประชากรวัยแรงงานมีสัดส่วนสูงขึ้นในช่วง 5 ปีข้างหน้าชี้ให้เห็นว่า จะต้องสร้างงานเพิ่มขึ้นในภูมิภาคเพื่อรองรับคนเหล่านี้ให้มี การว่างงานสูงเกินไป เพื่อสกัดกั้นการอพยพย้ายถิ่น อย่างไรก็ตาม ภาคบริการและภาคอุตสาหกรรมมี แนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นได้มากกว่างานในภาคเกษตรกรรมที่มีสัดส่วนลดลงเป็นลำดับ จากร้อยละ 44.7 ในปี 2541 เป็นร้อยละ 40.1 ในปี 2546 ดังนั้น เมืองจึงเป็นแหล่งที่กำลังแรงงานจะเข้ามา ทำงานในสัดส่วนสูงขึ้น

2) การเผชิญกับภาวะความเครียดจากแรงบีบบังคับทางเศรษฐกิจและสังคมส่งผลต่อภาวะ สุขภาพจิตของประชาชน ผู้ป่วยโรคจิตเพิ่มขึ้นจาก 425 คนต่อประชากรแสนคนในปี 2542 เป็น 828 คนใน ปี 2545 และเกิดกรณีทำร้ายร่างกายของตนเอง สมาชิกในครอบครัวและผู้อื่นอย่างรุนแรง มากขึ้น เช่น ฆ่า ล้างครว ฆ่าคู่ทะเลาะวิวาทด้วยเรื่องเล็กน้อยจนเสียชีวิต ฯลฯ

3) ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชากรในทุกพื้นที่เพิ่มสูงขึ้นทั้งปัญหาอุบัติเหตุ การกระทำประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน ร่างกายและเพศ และการได้รับผลกระทบจาก เหตุการณ์ไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มของความรุนแรงจากปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ และการล่อลวงผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

3.5 มิติทางด้านค่านิยม จริยธรรมและพฤติกรรมของคนในสังคม พบว่า สังคมไทยมีปัญหา หลายประการที่สะท้อนถึงความวิกฤต อาทิ ค่านิยมเลียนแบบการบริโภคตามต่างชาติ ไม่เห็นคุณค่าความ เป็นไทย เกิดความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เด็กวัยรุ่นมีทัศนคติเปลี่ยนไป โดยเฉพาะการขาดความอดทน ต้องการรวดเร็ว มีผลกระทบต่อการศึกษา ทำงานและใช้ชีวิตอย่างฉาบฉวยและว้าเหว่มากขึ้น ขณะเดียวกัน เกิดโรคทางสังคมแบบใหม่ คือ เสพติดอาหาร เครื่องดื่ม สารและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่ เป็นคุณต่อร่างกายและสติปัญญา เช่น Junk food บุหรี่ เหล้า อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ ฯลฯ ซึ่ง นำไปสู่ปัญหาสังคมอื่น ๆ ติดตามมามากมาย เช่น ภาวะโรคอ้วน ค่านิยมทางเพศซึ่งส่งผลให้ปัญหาเอ็ดส์ รุนแรงขึ้น วัยรุ่นนิยมมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่ง สวิงกิงหรือมีเซ็กซ์เอื้ออาทรมากขึ้น โดยพบว่า กลุ่มวัยรุ่นอายุ 15 - 23 ปีมีพฤติกรรมการแลกเปลี่ยนคู่นอนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 50 ฯลฯ สาเหตุสำคัญเกิดจากการขาดที่พึ่ง ทางจิตใจ เนื่องจากครอบครัวแตกแยกล่มสลายหรือพ่อแม่ไม่มีเวลา อบรมลูก โรงเรียนไม่สามารถทำ หน้าที่ให้คำปรึกษาเด็กได้อย่างทั่วถึง สถาบันศาสนาไม่เป็นศูนย์กลางจิตใจคนในสังคมได้ดีพอ และ สื่อมีส่วนนำเสนอข่าวสารที่กระตุ้นให้คนในสังคมเกิดค่านิยมและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ นำไปสู่การ สร้างต้นทุนทางสังคมขึ้นมามากมาย

ประเด็นท้าทายการพัฒนาในอนาคต

จากสถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น มีประเด็นวิกฤตที่ต้องให้ ความสำคัญ ดังนี้

1. จะเพิ่มผลิตภาพแรงงานให้กำลังแรงงานที่มีอยู่ 35.27 ล้านคน เพื่อเพิ่มประโยชน์จากการอยู่ในช่วงปันผลทางประชากร 6 ปีทองสุดท้าย ให้รวดเร็วได้อย่างไร

2. จะสร้างคนไทยรุ่นใหม่ให้เป็นทุนมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งมีความรู้ความสามารถ ใฝ่รู้ คิดเป็น ทำเป็น สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีความสามารถในการสื่อสารและสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น มีทักษะที่จำเป็นต่อโลกยุคใหม่ เช่น การใช้อุปกรณ์ทางเทคโนโลยี ภาษาอังกฤษ ฯลฯ รวมทั้งมีค่านิยมและพฤติกรรมที่เหมาะสม มีคุณธรรม จริยธรรมและจิตสำนึกสาธารณะ ได้อย่างไร

3. ทำอย่างไรจะจูงใจให้คนมาเรียนสายอาชีพศึกษาและสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มากขึ้น และมีระบบการศึกษาและฝึกอบรมที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและทิศทางการพัฒนาประเทศในลักษณะ Demand Driven

4. เตรียมความพร้อมคนไทยก่อนเข้าสู่สังคมสูงอายุที่จะมาถึงใน 10-20 ปีข้างหน้าอย่างไร

ทิศทางการพัฒนาคนไทยในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังจะเกิดในอนาคตส่งผลกระทบต่อคนและสังคมไทยเป็นอย่างมากทั้งในเชิงบวกและลบ การพัฒนาประเทศระยะต่อไปจะต้องมุ่งปรับโครงสร้างทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม (Economic & Social Restructuring) ให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ สร้างและกระจายประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับคน ส่วนใหญ่ สร้างสังคมที่มั่นคงและสันติสุข และมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดี

ในการดำเนินการให้บรรลุเป้าประสงค์ดังกล่าว ความรู้ความสามารถที่สะท้อนคุณภาพของคนเป็นหัวใจสำคัญ ดังนั้น จะต้องมีการจัดลำดับความสำคัญว่า ในแต่ละช่วงเวลาจะลงทุนพัฒนาคนในเรื่องใดอย่างไร โดยมีข้อเสนอเบื้องต้น ดังนี้

1. ระยะสั้น (พ.ศ. 2548 – 2552) จะต้องพิจารณาประเด็นเร่งด่วน (Critical Issues) เพื่อใช้ประโยชน์จากช่วงปันผลทางประชากร 6 ปีทองสุดท้าย โดยเน้น

1) การเพิ่มผลิตภาพแรงงานที่มีอยู่อย่างจริงจัง ให้สอดคล้องกับความต้องการและทิศทางการขยายตัวของภาคการผลิต โดยเฉพาะในสาขาที่มีการกำหนดให้เป็นสาขาที่มีศักยภาพในการพัฒนา เช่น แพชั่น อาหาร การท่องเที่ยว ยานยนต์ เหล็ก ฯลฯ โดยใช้รูปแบบการอบรมที่เข้มข้นเน้นการเพิ่มสมรรถนะในแต่ละสาขาวิชาชีพควบคู่กับการเสริมทักษะที่จำเป็นให้แข็งแกร่ง อาทิ ภาษาต่างประเทศ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการ ฯลฯ และต้องสร้าง generalists ที่ปรับตัวได้มากกว่ามุ่งสร้าง specialist เพียงอย่างเดียว

2) การลงทุนอย่างเร่งด่วนเพื่อปฏิวัติการศึกษาในรูปแบบพิเศษให้เห็นผลอย่างจริงจัง โดยให้ความสำคัญกับ

(1) การผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม เป้าหมาย 7 อุตสาหกรรมนำร่อง ได้แก่ 5 อุตสาหกรรมที่มีความเป็นเลิศในตลาดโลก (Global Niche) และ 2 อุตสาหกรรมสนับสนุน คือ 1) อุตสาหกรรมยานยนต์ โดยเฉพาะประกอบรถยนต์และชิ้นส่วน 2) อุตสาหกรรมอาหาร โดยเฉพาะกุ้ง ไข่ สับปะรด 3) อุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเฉพาะโรงแรมและธุรกิจนำเที่ยว 4) อุตสาหกรรมแฟชั่น โดยเฉพาะสิ่งทอและอัญมณี 5) อุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ โดยเฉพาะโปรแกรมเมอร์และเอนิเมชัน 6) อุตสาหกรรมเหล็ก 7) อุตสาหกรรมปิโตรเคมี

(2) การผลิตและพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มากขึ้น โดยมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบตั้งแต่การผลิตและพัฒนาครูอาจารย์ นักเรียนนักศึกษา การมีมาตรการจูงใจให้คนเรียนและทำงานในสาขานี้อย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาอย่างจริงจัง และอื่นๆ

(3) ระดมความร่วมมือจากทุกกระทรวง อาทิ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และกระทรวงมหาดไทย ฯลฯ เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ประชาชนทุกช่วงวัย โดยจัดให้มีและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบที่มีความหลากหลายและจูงใจให้ประชาชนมาใช้บริการมากขึ้น เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ ทั้งนี้ ต้องพิจารณาช่องทางเลือกอื่นๆ ด้วย เช่น วิทยุชุมชน การเรียนรู้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การจัดหลักสูตรในวิทยาลัยชุมชน การจัดมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เป็นต้น

3) การเตรียมคนไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ก่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยมีการ

(1) เสริมสร้างสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจแก่คนไทยทุกกลุ่มอายุโดยถ้วนหน้า

(2) ส่งเสริมการออมเพื่อสร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตในรูปแบบต่างๆ เช่น การออมในธนาคาร พันธบัตร การประกัน ฯลฯ

(3) ขยายผลการดำเนินงานสวัสดิการชุมชนควบคู่กับการปรับระบบสวัสดิการสังคมและโครงข่ายการคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้ด้อยโอกาสและคนยากจนให้มีประสิทธิภาพ รวดเร็วและเข้าถึงได้สะดวก

(4) ฟื้นฟูค่านิยมและประเพณีที่ดีงามในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกช่วงวัยต่างๆ เช่น ความกตัญญูแก่ผู้สูงอายุ ระบบเครือญาติและชุมชนในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้สูงอายุที่ยากจนและขาดคนเลี้ยงดู เป็นต้น

2. ระยะปานกลางและระยะยาว เน้นการเตรียมระบบสนับสนุนให้พร้อมต่อการพัฒนาคุณภาพคนในระยะยาว และทบทวนปรับนโยบายการวางแผนประชากรเพื่อขยายระยะเวลาของช่วง บั้นผลทางประชากร โดยการ

1) พัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเรื่องของการได้รับบริการสุขภาพที่มีคุณภาพได้มาตรฐานและเกิดพฤติกรรมสุขภาพที่ดี การได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น มีสมรรถนะและสัมฤทธิ์ผล มีการพัฒนาทักษะฝีมือที่ได้มาตรฐานสากลและปรับตัวทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีคุณลักษณะที่

พึงประสงค์ต่อโลกยุคใหม่ มีคุณธรรมและจิตสำนึกต่อส่วนรวม รวมทั้งเข้าใจคุณค่าความเป็นไทยในภาวะเทศนิยม

2) ปรับนโยบาย บริการและกลไกต่างๆ เพื่อให้คนสามารถอยู่ในสังคมผู้สูงอายุได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมั่นคง โดยการ

(1) ศึกษาพยากรณ์ภาระที่ต้องจ่ายในระบบและกลไกที่มีอยู่เมื่อประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เช่น การจ่ายเงินผู้ที่ได้รับสิทธิคุ้มครองการประกันสุขภาพ ประมาณการเบี้ยยังชีพที่ต้องสงเคราะห์คนยากจน ภาระงบประมาณที่ต้องดูแลผู้สูงอายุที่ป่วยและทุพพลภาพตามนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เป็นต้น เพื่อใช้ในการปรับและพัฒนาบริการและกลไกต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและไม่เป็นภาระทางงบประมาณของประเทศในระยะยาว

(2) ส่งเสริมให้ประชาชนมีพฤติกรรมนิสัยรักการออมตั้งแต่วัยเด็ก โดยมีปัจจัยสนับสนุน เช่น การสร้างเสถียรภาพให้เศรษฐกิจภาพรวม การมีเงินเพื่อค่าและสถาบันการเงินที่มีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการออมในระดับบุคคลและภาคเอกชน นอกจากนี้ การให้คนยากจนและคนด้อยโอกาส เข้าถึงสินเชื่อได้อย่างต่อเนื่องจะส่งเสริมให้คนเหล่านี้มีการออมได้เช่นกัน

(3) ค้นหาเครื่องมือ/กลไกใหม่ที่จะเข้ามาลดปัญหาความรุนแรงที่ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างรวดเร็ว โดยศึกษาประสบการณ์และบทเรียนจากต่างประเทศ เช่น การเพิ่มโอกาสในการทำงานของผู้สูงอายุโดยการขยายอายุเกษียณจาก 60 เป็น 65 ปี และสนับสนุนการทำงาน Part-time การให้เงินสนับสนุนเป็นรายปีแก่บุตรที่ดูแลพ่อแม่ การมีกองทุนสำรองเลี้ยงชีพกลาง (Central Provident Fund) เพื่อสร้างหลักประกันทางรายได้แก่ผู้สูงอายุ การพัฒนาระบบดูแลสุขภาพภายในบ้าน การจัดระบบการศึกษาพิเศษในรูปของการศึกษาทางไกล การวางผังเมืองและพัฒนาแหล่ง ที่อยู่อาศัยของรัฐ (Public Housing Complex) โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ เป็นต้น

(4) ศึกษาแนวทางการวางแผนประชากรของประเทศไทยใหม่ เพื่อขยายระยะเวลาการได้ประโยชน์จากช่วงปีผลทางประชากร เช่น การส่งเสริมให้ประชาชนมีบุตรมากกว่า 2 คนเพื่อให้ภาวะเจริญพันธ์รวมเพิ่มขึ้นมากกว่าระดับทดแทน เป็นต้น

บทสรุป

สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ เพราะนับจากวันนี้ไปจนถึงปี 2552 ถือเป็น 6 ปีทองหรือโอกาสสุดท้ายที่ประเทศไทยจะได้ประโยชน์จากช่วงปีผลทางประชากร หลังจากนั้น จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในอัตราที่เร็วมาก ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะต่อไปจะต้องคำนึงถึง “จังหวะเวลา” และ “ความเร็ว” ว่าจะต้องทำอะไรใด ในช่วงเวลาใด อย่างไร โดยเฉพาะประเด็นของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถและมีคุณลักษณะพื้นฐานที่ดีที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำพาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างสมดุลและยั่งยืน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เกื้อ วงศ์บุญสินและคณะ. 2547. ทักษะแรงงานไทยในอนาคตที่พึงประสงค์ , กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

เกื้อ วงศ์บุญสิน (บรรณาธิการ). 2547. 6 ปีทองสุดท้ายของโอกาสการแข่งขันทางเศรษฐกิจ : ผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากร , รวมบทความชุดโครงการทักษะแรงงานระยะ ที่ 2 (การเตรียมแผนรับช่วงปัจจุบัน และช่วงหลังของโอกาสการรับการปันผลทางประชากร, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

เกื้อ วงศ์บุญสิน. 2546. การปันผลทางประชากรอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของไทย. เอกสารประกอบการประชุมเพื่อเตรียมการจัดประชุมเสวนาบทความทางวิชาการของวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 27 พฤษภาคม 2546 ณ ห้องประชุมวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,สำนักงาน. 2546. การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2543-2568.กรุงเทพมหานคร : ธันวาคมพิมพ์.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,สำนักงาน. 2547.กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัวแบบบูรณาการ.เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2547 ของ สศช. เรื่องเศรษฐกิจนอกระบบกับการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ , 24 มิถุนายน 2547 ณ ศูนย์แสดงสินค้าการประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,สำนักงาน. 2547.รายงานการติดตามประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ : ครึ่งแผนพัฒนาฉบับที่ 9.กรุงเทพมหานคร.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,สำนักงาน. 2547.รายงานภาวะสังคม. ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 กันยายน 2547.

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ ,สำนักงาน. 2545. แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 – 2564). กรุงเทพมหานคร.

สุทธิชัย จิตะพันธ์กุลและคณะ. ผู้สูงอายุในประเทศไทย : รายงานการทบทวนองค์ความรู้และสถานการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบายและการวิจัย. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ภาษาอังกฤษ

Bloom, David. E. Canning, D. Sevilla, J. (2002). **The demographic dividend : a new perspective on the economic consequence of population change.**

Thailand Research fund. **"Asian cohesion through development research"**. The 6th General meeting of Asian Development Research forum, proceedings. June 7-8, 2004.

www.mofa.go.jp